

Makalenin Dergiye Ulaşma Tarihi: 10.10.2015
Yayın Kabul Tarihi: 12.12.2015

Ağız Kopuzundan Çene Arpına; Türk Enstürmanının İzinde

From The Mouth Kopuz To The Jews Arp; On The Track Of The Turkish Musical Instrumnets

Dr. Yılmaz YEŞİL *

Öz :

Eski Türk müzik aletlerinden birisi olan ağız kopuzu günümüzde dünyanın pek çok farklı bölgesinde tanınmakta ve kullanılmaktadır. Bu makalede ağız kopuzunun çıkış noktası ve günümüzde ne kadar yayıldığı ve bu yayılma neticesinde toplumlar tarafından kabul edilmesinin işlevsel halk bilim kuramı açısından değerlendirilmesi yapılacaktır. Ayrıca ağız kopuzunu anlatırken şaman inancından ve şaman inancında ağız kopuzunun öneminden de bahsedilecektir. Jews arp veya jaws arp olarak karşımıza çıkan ağız kopuzunun farklı kaynaklardaki karşılığına geçmeden, ağız kopuzunun mensubu olduğu kopuz ailesi ile ilgili bilgilerde verilecek, ağız kopuzunun aslında dilli kopuz olduğu ifade edilmiştir.

Anahtar kelimeler: ağız kopuzu, kopuz, şaman, işlevsel kuram, jews arp

Abstract:

Former Turkish lute one mouth, one of the instruments now being recognized and used in many different parts of the world. The starting point of this article, and that today lute mouth spread and how to be accepted by society in the dissemination of results will be evaluated in terms of the functional theory folklore. Also at the mouth of the lute describing shamans and shamanic belief in the importance of oral lute it will be discussed. Jews harp or before the jaws of our money from different sources as opposed to the mouth harp lute, lute giving mouth to be a member of the lute family with the information, It was stated that the is mouth kopuz actually tongue kopuz.

Key words: mouth kopuz, harp, lute, shaman, functional theory, jew's harp

* Okutman, Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, yyesil@gazi.edu.tr.

Giriş;

En eski Türk çalgılarından birisi olan kopuz, Türk kültür tarihi içinde müstesna bir yere sahiptir. Türk kültürü ve edebiyatıyla ilgilenen pek çok yerli ve yabancı bilim insanının dikkatini çekmiştir. Yazılı kaynaklar kopuzu 1000 yıl önceye götürseler de Pazırık Kurganları'nda bulunan tarihi eserler dikkate alındığında en az milattan önce 3. ve 6. Yüzyıla kadar götürülebilmektedir. Bu da en az üç bin yıllık bir geçmişe sahip olduğunu gösterir. Türk müzikisinin başlangıcına kadar dayanan tarihe sahip olan kopuz hakkında ilk bilgiyi Fuat Köprülü "*Türk Edebiyatının Menşei*" adlı çalışmasında bizlere aktarmaktadır. Köprülü, Her milletin nağmelerini terennüme mahsus milli bir sazının olduğunu ve hatırasının asırlarca devam ettiğini belirterek en eski Türk sazının; Türk baksı-ozanlarının, sagu'lar, destan'lar okunurken veya diğer yarı-dinî pratikler esnasında kullandıkları aletin ozanların temel çalgısının kopuz olduğu belirterek,¹ Türk musiki aleti kopuz olduğunu söyler.

Arapların uduna benzeyen bu alete en eski zamanlardan başlayarak muhtelif dönemlerde ve muhtelif Türk memleketlerinde sıkça rastlandığını dile getirir. En eski Uygur metinlerinden başlayarak, günümüze kadar Altay ve Kırgız Türklerinde baksılar veya şamanlar tarafından kullanıldığını belirterek günümüzde, batı Türklerinde saz olarak yaşamaya başlamadan önce kopuzun var olduğunu sonra zamanla değişmiş olabileceğini ama eskisinin gelişmiş şekli olduğunu belirtir.²

Ayrıca kopuzu anlatırken Baksı-Şamanların olağanüstü görevlerinden birisinin sağaltma olduğu ve hastalarını tedavi ederken kopuz eşliğinde dillerindeki duaları veya dini sözleri söylediklerini, bazı dini törenlerde kopuz ile -ucuna dört köşe bir tahtacık yerleştirilen etrafına ufak bir çok demir parçası olan- bir asa ile bu işlemi gerçekleştirdikleri anlatılmaktadır. Köprülü, Türk Edebiyatının Menşei makalesinin kopuz bölümünün sonunda Altay Türklerinin kalanlarında hala yaşayan bu millî musiki aleti en eski Türk şairlerinin başlıca terennüm vasıtaları idi. Sagular, yırlar, koşuklar kopuz eşliğinde söyleniyor, milletimizin bütün hisleri onda kendisine bir ifade vasıtası buluyordu. Altaylarda, Asya bozkırlarında, Çin İmparatorluğu içlerinde, Tuna boylarında, Macaristan ovalarında yaşayan doğu ve batı Türklerinin arasında yaşayarak Türk'ün sevinç ve üzüntüsüne sırdaş olmuştur.³ Demektedir. Orta Asya'da kopuz, tedavi edici, iyi ruhları çağıran, kötü ruhları kovan önemli bir çalgı olarak kullanılmıştır. Ayrıca Altaylar ve kuzeyinde davullar da hasta tedavisinde ve dini törenlerde özellikle "şamanlar" tarafından⁴ kullanılmıştır.

¹ Ögel, Bahaeddin, (1984), *Türk Kültür Tarihine Giriş VI. Türklerde Tuğ ve Bayrak*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s.118.

² Köprülü, Fuat, (1999), *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara, 3. Baskı TTK Yay, s.139.

³ Köprülü, Fuat (1999), age. s 103-109.

⁴ Somakçı, Pınar, (2003) *Türklerde Müzikle Tedavi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı : 15 Yıl : 2003/2 (131-140 S.), S. 133.

Asya'da Tataristan, Kazakistan, Kırgızistan, Moğolistan ve Tuva bölgelerinde çalınan *kubız*,⁵ *kıl kopuz*, *kıl kıyak*, *morin khuur* ve *igil* adları verilen kopuz, Bu bölgelerde Türk halkların yaşaması, Türklerin gelişmiş ilk yaylı çalgısının *oklu kopuz* veya kısaca *okulu*- ıklığı gibi adlar alması bahsedilen çalgıların geçmişine ışık tutar. Orta Asya'nın pek çok bölgesinde var olmakla birlikte yaygın olarak Kazakistan ve Kırgızistan'da çalınan çalgı türüne, Tuva'da *iki telli* anlamına gelen *ikili-igil* denilmektedir. Kopuzun şekil özelliği ise teknesi, uzun sapı, at kılından yapılan telleri ve at figürüdür. Ayrıca tellere tırnak ile temas suretiyle icra edilmektedir.⁶

Türk boyları arasında yaygın olarak anlatılan Dede Korkut Destanları'nda adı sıklıkla geçen bir sazdır kopuz. Dolayısıyla Türkmenler arasında kopuz âdeta dutarın atası olarak görülür. Bu konuda Baba Veliyev'in yaptığı tespit şöyledir: "XI-XII. yüzyıllarda Türkmen-Oğuzlar türküyü Türk halklarının en eski sazlarından biri olan kobuz (iki tarlı gıcak) ile söylerlermiş. Dutar ise ilk kez XV. yüzyıl yazarlarından El-Hüseyni'nin "Kanun" adlı çalışmasında geçmektedir. Bundan önce yazılan hiçbir eserde dutar ile ilgili bir kayda rastlanmamaktadır. Bu kayıttan sonra Türkmenlerde dutar (tamdır), olarak adlandırılan saz, destan türü ile birlikte ortaya çıkmış" şeklinde bir değerlendirme yapılmaktadır.⁷ Nogay Türklerinde dombra da kopuz da kullanılmaktadır.⁸

Kopuz kelimesi Türk toplulukları arasında farklı çalgı türlerini ifade eden genel bir terimdir. Türkler eskiden beri dilli (ağız kopuzu gibi) ve telli (yaylı ve mızraplı çalgılar) grupta yer alan birçok müzik aletini ifade etmek için bu kelimeyi kullanmışlardır.⁹ Orta Asya'da kopuz üç şekilde görülmektedir. Bunlardan biri kıl kopuz, diğeri ağız kopuzu bir diğeri ise Türkiye'de saz olarak nitelendirilen kopuzdur. Ağız kopuzuyla atların yürüyüş şekli daha terennüm edilebilmektedir. Kıl kopuz ise "Korkut Ata"nın çalgısı olarak kabul edilmektedir. Kazaklarda Dede Korkut küyelerinin kıl kopuz ile çalınmasının müziğe ayrı bir değer katacağına, sevap kazanılacağına inanılmakta ve tercih edilmektedir.¹⁰ Burada da görüldüğü gibi dilli kopuz ağız kopuzudur.

⁵ Zarifova Çetin, Çulpan,(2009), Tatar Geleneksel Çalgılarının Halk Edebiyatında Görünüşleri, Karadeniz Dergisi, Sonbahar 2009, N-3, s. 76-91, s. 78.

⁶ Çolakoğlu Sarı, Gözde (2014) *Asya'dan Avrupa'ya Yaylı Çalgılar Tel Üzerinde Ses Elde Etme Tekniğine Göre Sınıflandırma*, International Journal of Social Science, Number: 25-1, p. 35-50, Summer I, s. 35-50, s.48.

⁷ Kalenderoğlu İhsan (2011), Türkmen Bahşılık Geleneği, Gazi Kitabevi, Ankara, s.19.

⁸ Kalenderoğlu İhsan (2010), Mamay Nogay Türklerinin Destanı, Türksoy Yay. Ankara. s.x.

⁹ Deligöz, Atakan, (2014), *Türk Dünyasında Tırnakla İcra Edilen Yaylı Bir Çalgı: Kılkopuz*, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal Of Turkish World Studies, Xiv/1 (Yaz 2014), S.141-154., s.142; Mahmut. R. Gazimihal, Ülkelerde Kopuz Ve *Tezeneli Sazlarımız*, Ankara 1975, S. 15-16; Bolat Sarıbayev, *Kazahskie Muzikalnie Instrumentı*, Alma-Ata, 1978, S. 111-113; İrfan Gürdal, "Kopuz Ve Türk Dünyası Halk Çalgıları", Türkler Ansiklopedisi, Ankara 2002, C.19, s.105.

¹⁰ Çımar, Ali Abbas, (1994) Türk Dünyasında Âşıklık Geleneğinin Karşılaştırılması, II.Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı, Ankara, s. 61.

Rus kaynaklarından örnek vermek gerekir ise, Rusya 'da yayımlanan ve Türk dillerinin karşılaştırmalı etimoloji sözlüğü olan “*Etimologičeskiy slovar*” *Tyurkskih Yazıkov, VI, Moskova.*” Künye bilgisini taşıyan çalışmanın VI. cildinde de günümüz tarihi ve çağdaş Türk dillerine ait kopuz ile ilgili verilerin ve kullanılış örneklerin hemen hepsi sıralanır. Buna göre kopuz esas olarak “eski bir telli çalgı; ağız mızıkası anlamlarını taşımaktadır.¹¹ Ağız mızıkası olarak geçen ifadenin ağız kopuzu olması muhtemeldir.

Ağız kopuzu:

Damboi veya ağız kopuzu, çıkış yeri Türk yurdu olan, eski çağlardan günümüze kadar gelmiş bir çalgı aletidir. Adını “dammm dammmmm” şeklinde çıkardığı sestene alır. Ağız kopuzu Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Kuzey Moğolistan taraflarında çeşitli alaşım metallere, Hindistan ve okyanus adalarında ise bambu sıyırmasından yapılan, esas işlevi hem enstrümanın titreşimi hem de ağız boşluğu hacminin ve de nefes yönünün değiştirilerek ses meydana getirilmesi olan, yaklaşık 6000 yıllık bir geçmişe sahip vurmalı-nefesli çalgıdır. Çeşitli boylarda ve şekillerde bulunan bu çalgıya Avrupa ve Amerika'da ise jew's arp, jaws arp, “çene arpi”, “ağız arpi” denmektedir. Özellikle etnik müziklerin ve şaman ayinlerinin vazgeçilmezi olan ağız kopuzu, Türk kültüründe izlerini ağızla tarak çalınması olarak göstermektedir.¹²

Ağız kopuzu pek çok farklı kaynaktan vargan, jew's arp olarak adlandırılarak sanki Türk milletine özgü bu enstrüman farklı bir milletin kültürüne ait gibi ifade edilmektedir. Juhan Suits tarafından yapılan *The Pärnu Type Of Wedged Jew's Harp Quest for Historical Sources and Manufacturing Techniques*¹³ adlı çalışmada bunun böyle olmadığı ifade edilmiştir. Buna göre, dış görüntüsü kullanılışı gereği çok fazla değişmemiş, çok eski bir çalgıdır. İlk şekillerinin tek parça ağaç, bambu ya da kemikten yapıldığı görülmüş; MS 8-9. yüzyıllarda metal örneklerinin yapımına da başlandığı belirtilmektedir.¹⁴ 13. yüzyıldan itibaren, metal ağız kopuzlarının veya dilli kopuzların Türk beldelerinde ortaya çıkarak zamanla Avrupa'ya, buradan da Afrika ve Amerika'ya yayıldığı düşünülmesinin nedeni, En eski arkeolojik örneklerine Moğolistan ve Başkırızistan'da rastlanması, Orta Asya ve Kuzey Asya halkları arasında, özellikle şaman inancının hâkim olduğu topluluklarda yaygın olarak görülmesinin yanında En geniş müzikal formlarının Saha (Yakutistan) Cumhuriyeti'nde bulunmasıdır.¹⁵ Yakut Türkeri'nde ağız kopuzu-vargan'a ve-

¹¹ Ölmez, Mehmet, (2011), Türkçe'de Ezgi ve Kopuz Hakkında, *Türkiye'de Müzik Kültürü*, Editörler Oğuz Elbaş, Dr. Mehmet Kalpaklı, Okan Murat Öztürk, AKM. Yay. s.483-484.

¹² https://tr.wikipedia.org/wiki/A%C4%9F%C4%B1z_kopuzu (12.11.2015)

¹³ Suits, Juhan, (2007), *The Pärnu Type Of Wedged Jew's Harp, Quest for Historical Sources and Manufacturing Techniques* Master Degree Thesis, Faculty of Art Folk Culture and Teacher Education, Institute of Folk Culture, Telemark University. Rauland.

¹⁴ Suits, Juhan, (2007), age, 14.

¹⁵ Güdek, Bahar, (2014), Geleneksel bir Yakut Çalgısı Vargan, Bilig, Bahar 2014, S. 62, s.75-88, s. 75-76.

rilen önemin bir göstergesi de Yakutsitan'ın başkenti Yakutsk'ta, farklı malzemeden üretilmiş 5500 çeşit ağız kopuzunun veya dilli kopuzun bulunduğu ve 351'inin sergilendiği dünyanın ilk özel ağız kopuzu-vargan müzesinin¹⁶ bulunması gösterilebilir.

Bir Türk müzik enstrümanı olan ağız kopuzu, demir kopuz, awız kopuz, ağız kopuzu, domboi, awia gubuz, şankopız, gibi adlarla Türk cumhuriyetlerinde adlandırılmakta ve kullanılmaktadır. Def gibi ağız kopuzu da Şaman inancında sihirli bir tınıya sahiptir. Enstrüman olarak şamanın davulu ve tokmağı ile Altay kamlarının kopuzuyla, *yayılga* denilen bir çeşit *ağız kopuzu* bu hususta ilk akla gelenlerdir.¹⁷ Altay-Yakut ve diğer Sibiry Türk halklarının inancında yer altı ve yer üstü olmak üzere iki âlem bulunmaktadır. Şaman transa girerek bu âlemler arası iletişim kurabilmektedir. Bu esnada ağız kopuzu ve tef çalınarak şamanın trans anını kolaylaştırırken koruyucu ruhları çağırarak ve kötü ruhları kovmak için de def ile ağız kopuzu çalınmaktadır. Ağız kopuzunun Sibiry Türklerindeki kullanımlarına farklı örnekler de verilebilir:

Altay Türklerinde Şamanın davulunun ritmi ve söylediği "yır"ının sedası, töreniyle birlikte idrak edilebilir, Altay kamlarının kullandıkları ağız kopuzunun sesi de törenleri anlamlı kılmaktadır.¹⁸ Hakas Türklerinde ise Samur, av kültüründe özel bir sahiptir. Hakaslarda, samur avından sonra, albağı toy adı verilen şenlik düzenlenmektedir. Bu toyda, abırtı adı verilen tahıl içeceği samuru öldüren avcıya ikram edilir. Yine bu toy için, salamat adı verilen arpa ununun yağda kavrulması ile yapılan yiyecek hazırlanır. Avcıların akşamleyin ağaç dallarından hazırladıkları küçük kulübede kutladıkları bu bayramda, gece boyunca ağız kopuzu çalınır, destanlar anlatılır.¹⁹ Bu örnek ağız kopuzunun toylarda önemli bir görevi ifa ettiğini göstermektedir.

Tuvalarda insanların yaşamadığı yerlerde yaşayan; kendi oymakları, obaları olan, kendi aralarında düğün bayram yapan albısların (şeytan) insanlara zara vereceğine inanılır. Yakışıklı, delikanlı veya güzel kız gibi görünerek insanları yanıltıp zayıf düşürüp müzmin hastalığa tutulmalarına sebep olurlar. Bunlardan korunmak için albısların yurdu olarak kabul edilen bazı yerlerde saz ve ağız kopuzu çalınmaz.²⁰ Bu da ağız kopuzunun tınısının doğa üstü güçleri etkilediğinin göstergesidir.

¹⁶ Güdek, Bahar, (2014), agm, s.76.

¹⁷ Uğurlu, Serdar, *Türk Kültüründeki Dini Rakslara Birkaç Örnek*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research Cilt: 7 Sayı: 29 Volume: 7 Issue: 29, s. 824.

¹⁸ Uğurlu, Serdar, (2013), *Tür, Şekil Ve Makam Örneğinde, Halk Edebiyatının Sunumunda Yeni Bir Yöntem Önerisi*, TÜRK DİL, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, Yıl:1, Sayı:1 Sayfa:161-182, s.178.

¹⁹ Killi, Gülsüm, (2006) *Hakas Türkçesinde Tabu Sözcükleri ve Örtmece*, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, C. 3, S. 3 (Eylül 2006) s. 50-65, s. 57.

²⁰ Yıldız, Naciye, (2008) C5., *Sibiry Türklerinin Mitoloji ve İnançlarında Kötü Ruhlar*, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, S.4, Aralık 2008, s.89.

Azerbaycan Türkleri arasında da kullanılan ağız kopuzu müzik aletleri sınıflandırmasında çimdikli²¹ türler içinde gösterilmektedir. Ağız kopuzu Türkçe'den çinceye geçen kelimeler arasında da gösterilmektedir. buna göre; **chāngkēbùzīqín** "Özbeklerde bir çeşit ağız kopuzu" < Rus. *çang* - kobuz²² sözcüğü de bunu kanıtlamaktadır. *Çünkü sözcük olarak geçerken sözcüğün karşılığı olan eşyanın geçmemesi mümkün görülmemektedir.*

Sonuç:

Türk boyları arasında yaygın olarak kullanılan daha çok dini ve büyüsel tınıları sebebiyle şamanlar tarafından kullanılan ağız kopuzu, kültürel etkileşim yoluyla farklı milletlere ulaşmış Avrupa, Afrika, Hindistan ve Amerika kıtasına kadar tanınmıştır. Bu durumu işlevsel halkbilim kuramı açısından çözümlemek istersek folklorun işlevini Bascon'un belirttiği işlevlerle değerlendirebiliriz²³.

Folklorun hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi bağlamında ağız kopuzu onu kullanan milletlerin eğlenme ve hoşça vakit geçirme ihtiyacını karşılamak için farklı kültür coğrafyalarına yayılmış edilebilir.

Folklorun diğer bir işlevi ise değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek vermektir. Dini pratikleri uygulamak toplumların korunma, sağaltma gibi ihtiyaçlarını yerine getiren din adamlarının şamanların kullandığı bu gizemli tınıları kullanmak istemesi veya ihtiyaç duyması ağız kopuzunu farklı toplumlar tarafından da kullanılmasına imkân vermiştir.

Folklorun bir diğer işlevi ise kişiyi toplumsal baskılardan kurtarması, onu dinlendirmesidir bu cepheden baktığımız zaman ağız kopuzu ve onunla yapılan müziklerin insan hayatında bu boşluğu doldurması farklı topluluklar tarafından yayılması ve kabul edilmesini izah edebilir.

Genel olarak ağız kopuzunun çıkış noktası ve bu günkü yayılma alanlarına bakarak geçmişten günümüze kadar bir Türk enstrümanının ayak izlerini takip ederek ilk çıkış noktasını Türk boyları arasında olması ve hala büyük bir öneme sahip olması "jew's arp"*m* çene arpi ile ağız kopuzu arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir.

²¹ Abdullayeva, Saadet, *Azerbaycan Müzik Aletleri Dünyayı Büyülemektedir*, İRS Kültür Sanart, www.irs-az.com s. 31.

²² İneyet, Alimcan, (2008), *Hanyu Wailacı Cıdianà (Hwc) Göre Çinceye Geçen Türkçe Kelimeler Üzerine*, Turkish Studies, Volume 3/1 Winter 2008, S.278-295, S. 293.

²³ Çobanoğlu, Özkul, (1999), *Halk bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara, Akçağ Yay., s.226-229.

Ağız Kopuzu Resimleri:

Tarihi Bir Ağız Kopuzu²⁴

Kazak Türklerinde ağız kopuzu

İşlemeli kutusunda ağız kopuzu

²⁴ Güdek, Bahar, (2014), agm, s.76.

KAYNAKLAR

ABDULLAYEVA, Saadet, *Azerbaycan Müzik Aletleri Dünyayı Büyülemektedir*, İRS Kültür Sanart, www.irs-az.com.

ÇINAR, Ali Abbas, (1994) *Türk Dünyasında Âşıklık Geleneğinin Karşılaştırılması*, II.Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı, Ankara.

ÇOBANOĞLU, Özkul, (1999), *Halk bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara, Akçağ Yay.

ÇOLAKOĞLU SARI, Gözde (2014) *Asya'dan Avrupa'ya Yaylı Çalgılar Tel Üzerinde Ses Elde Etme Tekniğine Göre Sınıflandırma*, International Journal of Social Science, Number: 25-I , p. 35-50, Summer I, s. 35-50.

DELİGÖZ, Atakan, (2014), *Türk Dünyasında Tırnakla İcra Edilen Yaylı Bir Çalgı: Kilkopuz*, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal Of Turkish World Studies, Xıv/1 (Yaz 2014), S.141-154..

FEYZİOĞLU, Nesrim (2006), *Türk Dünyası'nda Ve Anadolu'da Kopuz*, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 31, Erzurum.

GAZİMİHAL, Mahmut. R., (1975), *Ülkelerde Kopuz Ve Tezeneli Sazlarımız*, Ankara.

GÜDEK, Bahar, (2014), *Geleneksel bir Yakut Çalgısı Vargan*, Bilig, Bahar 2014, S. 62, s.75-88.

https://tr.wikipedia.org/wiki/A%C4%9F%C4%B1z_kopuzu (12.11.2015)

İNAYET, Alimcan, (2008), *Hanyu Wailacı Cıdian'a (Hwc) Göre Çinceye Geçen Türkçe Kelimeler Üzerine*, Turkish Studies, Volume 3/1 Winter 2008, S.278-295, S. 293.

GÜRDAL, İrfan, (2002) "Kopuz Ve Türk Dünyası Halk Çalgıları", *Türkler Ansiklopedisi*, C.19, Ankara.

KALENDEROĞLU İhsan (2010), *Mamay Nogay Türklerinin Destanı*, Türksoy Yay. Ankara. s.X.

KALENDEROĞLU İhsan (2011), *Türkmen Bahşılık Geleneği*, Gazi Kitabevi, Ankara, s.19.

KİLLİ, Gülsüm, (2006) *Hakas Türkçesinde Tabu Sözcükler ve Örtmece*, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, C. 3, S. 3 (Eylül 2006).

KÖPRÜLÜ, Fuat, (1999), *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara, 3. Baskı TTK Yay.

ÖGEL, Bahaeddin, (1984), *Türk Kültür Tarihine Giriş VI. Türklerde Tuğ ve Bayrak*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

ÖLMEZ, Mehmet, (2011), *Türkçe'de Ezgi ve Kopuz Hakkında, Türkiye'de Müzik Kültürü*, Editörler Oğuz Elbaş, Dr. Mehmet Kalpaklı, Okan murat Öztürk, AKM. Yay.

- SARIBAYEV, Bolat (1978), *Kazahskie Muzikalne Instrumentı*, Alma-Ata, 1978,
- SOMAKCI, Pınar, (2003) Türklerde Müzikle Tedavi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı : 15 Yıl : 2003/2 (131-140).
- SUİTS, Juhan,(2007), *The Pärnu Type Of Wedged Jew's Harp, Quest for Historical Sources and Manufacturing Techniques* Master Degree Thesis, Faculty of Art Folk Culture and Teacher Education, Institute of Folk Culture, Telemark University. Ra-uland.
- UGURLU, Serdar, *Türk Kültüründeki Dini Rakslara Birkaç Örnek*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Cilt: 7 Sayı: 29 Volume: 7 Issue: 29.
- UĞURLU, Serdar, (2013), *Tür, Şekil Ve Makam Örnekleminde, Halk Edebiyatının Sunumunda Yeni Bir Yöntem Önerisi*, TÜRK Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, Yıl:1, Sayı:1 Sayfa:161-182.
- YILDIZ, Naciye, (2008) C5., *Sibiryaya Türklerinin Mitoloji ve İnançlarında Kötu Ruhlar*, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, S.4, Aralık 2008.
- ZARİFOVA ÇETİN, Çulpan,(2009), Tatar Geleneksel Çalgılarının Halk Edebiyatında Görünüşleri, Karadeniz Dergisi, Sonbahar 2009, N-3, s. 76-91.

